

**T.C
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ

ÇOCUK GELİŞİMİNE GİRİŞ

Ankara, 2015

-
- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
 - Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
 - PARA İLE SATILMAZ.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	iii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. ÇOCUK GELİŞİMİNE GİRİŞ.....	3
1.1. Çocuk Gelişimini Bilmenin Önemi	3
1.2. Gelişimle ilgili temel kavramlar	4
1.2.1. Büyüme.....	4
1.2.2. Gelişim	5
1.2.3. Öğrenme	6
1.2.4. Olgunlaşma	6
1.2.5. Hazırbulunuşluk.....	7
1.2.6. Eğitim	7
1.2.7. Dönem	9
1.2.8. Kritik Dönem.....	9
1.3. Gelişim İlkeleri.....	10
1.3.1. Gelişim Biyolojik Faktörlerden ve Çevreden Etkilenir:	11
1.3.2. Gelişimde Bireysel Farklılıklar Vardır:	11
1.3.3. Gelişimde Kritik Dönemler Vardır:	11
1.3.4. Gelişimde Bir Sıra Vardır Gelişim süreklidir:	11
1.3.5. Gelişimde Çevresel Faktörlerin Etkisi, Gelişimin Hızlı Olduğu Zaman Çok, Yavaş Olduğu Zaman İse Azdır:	12
1.3.6. Gelişim Farklı Alanlarda Farklı Hızla Meydana Gelir:	12
1.3.7. Gelişim Devamlılık ve Belli Aşamalar içinde Bir Evrim Gösterir:	12
1.3.8. Gelişim Tüm Alanlarıyla Bir Bütündür:	13
UYGULAMA FAALİYETİ.....	14
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	15
ÖĞRENME FAALİYETİ-2.....	16
2. GELİŞİM DÖNEMLERİ	16
2.1. Bebeklik Dönemi (0-2 Yaş)	16
2.1.1. Fiziksel ve Motor Gelişimi:	17
2.1.2. Bilişsel Gelişim:	18
2.1.3. Dil Gelişimi:	18
2.1.4. Psiko – Sosyal Gelişim:	18
2.2. İlk Çocukluk -Oyun Dönemi (3-6 Yaş).....	18
2.2.1. Fiziksel ve Motor Gelişim:	19
2.2.2. Bilişsel Gelişim:	20
2.2.3. Dil Gelişimi:	20
2.2.4. Psiko – Sosyal Gelişim:	20
UYGULAMA FAALİYETİ.....	21
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	22
ÖĞRENME FAALİYETİ-3.....	23
3. Gelişime Etki Eden Faktörler	23
3.1. Kalıtım.....	23
3.2. Çevre	24
3.2.1. Ailenin Çocuk Yetiştirme Tarzları:	24
3.3.3. Çocukların Doğuş Sırası:	24

3.3.4. Zaman (Tarihsel Zaman):	25
UYGULAMA FAALİYETİ.....	26
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	27
MODÜL DEĞERLENDİRME	28
CEVAP ANAHTARLARI	30
KAYNAKÇA	32

AÇIKLAMALAR

ALAN	Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
DAL	Alan Ortak
MODÜLÜN ADI	Çocuk Gelişimine Giriş
MODÜLÜN SÜRESİ	40/26
MODÜLÜN AMACI	Bireye/öğrenciye; çocukların gelişim dönemlerine etki eden faktörleri bilme, çocukların gelişim dönemlerini destekleyen etkinlik planı hazırlayabilme, çocukların gelişim dönemlerini ayırt edebilme ile ilgili bilgi ve becerileri kazandırmaktır.
MODÜLÜN ÖĞRENME KAZANIMLARI	<ol style="list-style-type: none">1. Gelişimle ilgili temel kavramları ayırt edebileceksiniz.2. Gelişim dönemlerini ayırt edebileceksiniz.3. Gelişime etki eden faktörleri açıklayabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: Özel eğitim kurumları, özel ve kamu kurum ve kuruluşları Donanım: Kaynak kitaplar, bilgisayar, projeksiyon, fotoğraflar, afiş, broşür, dergiler, uyarıcı pano, tepegöz, asetat, CD, VCD, televizyon, bilgisayar donanımları
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Erken çocukluk yılları bireyin gelişimi için çok önemli bir dönemdir. Yapılan araştırmalar bireyin beyin gelişiminin ilk yıllarda çok hızlı olduğu yönünde bilgiler vermektedir. Bu dönemde çocukları tanımak, ilgi ve yetenekleri yönünde ilerlemeleri için çok önemlidir. Çocukları tanıma ve değerlendirme; çocukla ilgili tüm bilgilerin objektif, esnek fakat tutarlı bir şekilde, çok çeşitli araçlar yardımıyla sistematik olarak toplanması, kayıt altına alınması ve bunları birbiri ile birleştirerek anlamlı ve güvenilir bir karar verilmesi sürecidir. Bu süreç, çocukların gelişimsel özelliklerinin bilinmesi, yardıma ihtiyaç duydukları alanların ve güçlü yönlerinin tespit edilmesi, onların ihtiyaçlarını karşılayacak etkili ortamların oluşturulması açısından yapılması gereken ilk işlemlerden biridir. Bu modülde öğrendiğiniz bilgiler doğrultusunda uygulama esnasında öğretmenlere yardımcı olacaksınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

ÖĞRENME KAZANIMI

Öğrenme faaliyetinde kazandırılacak bilgi ve beceriler doğrultusunda gelişimle ilgili temel kavramlara uygun formlar hazırlayarak uygulayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Gelişimle ilgili temel kavramları araştırınız
- Araştırdığınız kavramları şema haline getiriniz
- Yaptığınız çalışmaları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. ÇOCUK GELİŞİMİNE GİRİŞ

1.1. Çocuk Gelişimini Bilmenin Önemi

Gelişim; organizmanın büyüme, olgunlaşma ve öğrenmenin etkileşimiyle sürekli olarak ilerleme kaydeden değişimdir. Gelişim, organizmanın döllenmeden başlayarak bedensel, zihinsel, dil, duygusal ve sosyal yönden en son aşamaya ulaşmaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir.

Bu değişim sürekli ve bu sürekliliğin hızı her dönemde farklılık gösterir. Örneğin; bebeklik döneminde büyüme çok hızlı bir şekilde sürerken, okul çağı döneminde büyüme bebeklik döneminden daha yavaş olarak devam eder. Bunun yanında tüm gelişim alanları birbiriyle ilişkilidir yani bir alandaki gelişim, diğer gelişim alanındaki gelişim sürecini etkiler.

İnsanın gelişimi sürekli olmakla birlikte, bu sürekliliğin hızı her yaşta aynı değildir. Örneğin; döllenmeden doğuma kadar olan evrede büyüme hızlıdır. 2 yaşına kadar olan sürede büyüme hızı, doğumdan önceki evreye göre daha yavaş ancak iki yaşından sonraki evreden daha hızlıdır. Beden gelişimi 4 yaşına kadar çok hızlıdır. 12-14 yaşlar arasında beden gelişiminde yeniden görülen hızlanma ilk yaşlardaki kadar hızlı değildir. Duyu organları 3 yaşına kadar görevlerini yapabilecek duruma gelir. Çocuk 6 yaşına kadar sinir sistemi gelişiminin yetişkinlikte ulaşacağı düzeyin yüzde doksanını tamamlar. Okul çağına kadar birçok kişilik özelliği çocukta yerleşmeye ve kökleşmeye başlar.

Her gelişim döneminin kendine özgü özellikleri vardır. Bebeklik döneminde dil gelişimi özellikleri ile oyun dönemindeki dil gelişim özellikleri arasında farklılıklar bulunur.

Bu farklılıklar nedeniyle çocukların farklı ihtiyaçları olur. Bu nedenle çocukların bir dönemde gösterdiği gelişim özelliği bir dönemde normal olarak görülürken, diğer dönemde problem ya da gelişimsel gerilik olarak ifade edilir. Bu nedenle gelişim özelliklerini bilmek çok önemlidir. Çocukların gelişim özelliklerini bilmenin önemli noktaları aşağıda sıralanmıştır:

- Ebeveyn ya da eğitimcilerin çocuklardan beklentilerinin gerçekçi düzeyde olmasını sağlar. Örneğin; iki yaşındaki çocuktan düzgün konuşmasını, dört yaşındaki çocuktan yazı yazmasını beklemek gerçekçi beklentiler olmaz. Aynı yaş grubundaki çocuklar arasında bireysel farklılıklar olabileceğinin göz önünde bulundurulması gerektiği düşüncesini oluşturur.
- Çocukların davranışlarının nedenlerinin ele alınarak gelişim özelliklerini destekleme yönünde doğru yönlendirme yapılmasını sağlar.
- Ebeveyn ya da eğitimciler, çocukların davranışlarını tek bir nedene bağlamak yerine farklı nedenlerin de olabileceği düşünerek farklı önlemler almaya çalışır. Örneğin; ebeveyn ya da eğitimciler, çocukların başarısızlıklarının sadece zekâ etkenine bağlı olmadığını düşünmeye başlar. Anne-baba ve eğitimcilerin çocuklardan beklentilerini çocukların gelişim düzeylerine uygun planlamasında yardımcı olur.
- Her gelişim döneminin farklı ihtiyaçlarının olduğu, çocukların sağlıklı ve istenen bir biçimde gelişebilmeleri için bu ihtiyaçların karşılanması gerektiği konusunda ebeveyn ve eğitimcileri yönlendirir.

1.2. Gelişimle ilgili temel kavramlar

İnsanın nasıl büyüüp geliştiğini ve gelişimin nasıl oluştuğunu açıklayabilmek için gelişimle ilgili temel kavramlar bilinmelidir. Bu kavramlar aşağıda şu şekilde sıralanmıştır:

- Büyüme
- Gelişim
- Olgunlaşma
- Öğrenme
- Hazır bulunuşluk
- Eğitim
- Dönem
- Kritik dönem

1.2.1. Büyüme

Büyüme, bireyin fizik yapısında zamana bağlı olarak meydana gelen nicelik boyutundaki değişikliklerdir. Bu yönüyle birey açısından boyun uzaması, kilonun artması, vücudun irileşmesi büyüme kavramı içinde yer almaktadır.

Gelişim ve büyüme karıştırılmamalıdır. Örneğin; kişinin vücudu büyümekte, zihni ise gelişmektedir. Doğum öncesi dönemde hücre çoğalması ve doğum sonrasında da aylara veya yıllara göre fiziki yapıda meydana gelen değişiklikler büyüme sonucudur.

Örnek: Bir çocuğun bisiklet kullanabilmesi için bacaklarının pedala yetiyecek kadar uzaması büyümedir.

Resim 1.1: Büyüme

Normal Büyümenin Evreleri		
1. Evre Doğumdan 3 yaşa kadar <i>Çok Hızlı Büyüme</i>	2. Evre 3 yaşından ergenliğe kadar <i>Yavaş Büyüme</i>	3. Evre Ergenlik Dönemi <i>Hızlı Büyüme</i>
Bu evrede bebekler ortalama 43 cm büyürler. 1. yıl: 24 + cm 2. yıl: 11 + cm 3. yıl: 8 + cm	Bu evrede çocuklar ortalama 5 - 6 cm/yıl büyürler. 2. evrenin sonuna doğru, çocukların büyümesi genelde yavaşlar.	<i>Bu evrede genç çocuklar ortalama 7 - 9 cm/yıl büyürler.</i> <i>Bu evrede çocukların yıllık büyüme ortalaması en fazla değere ulaşır:</i> Kızlar : +17 - 20 cm Erkekler: +20 - 24 cm

Tablo 1.1:Evreler

1.2.2.Gelişim

Gelişim; organizmanın döllenmeden başlayarak bedensel, zihinsel, dış, duygusal ve sosyal yönden belli koşulları olan, en son aşamasına ulaşıncaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir. Gelişim bir süreçtir. Olgulaşma ve öğrenme olmadan gelişim sağlanamaz. İnsan doğumundan ölümüne kadar süreçte çevresiyle sürekli etkileşim içindedir. İnsanın gelişimi çevresiyle etkileşiminin ürünüdür.

Gelişim, olgunlaşma ve öğrenmeye bağlı olarak değişiklik gösterir. Dolayısıyla olgunlaşma ve öğrenme gerçekleşmeden gelişimden yeterli düzeyde söz etmek mümkün değildir. Her birey kendine özgü bir gelişim gösterir. Örneğin; bazı çocuklar çevreninde büyük etkisiyle çok hızlı bir gelişim gösterirken, bazı çocuklar daha sonraki yıllarda gelişim gösterirler. Yeni doğan bebeğin kasları olgunlaştıkça bebek yeni hareketler sergileyebilir. Bebeğin el ve bacak kasları olgunlaştıkça çeşitli hareketler ile yürüme davranışını geliştirebilir. Gelişim kavramı dişi ve erkek hücrelerin birleşmesiyle başlar ve yaşam boyu değişimi ifade eder. Gelişim tek yönlü bir süreçtir. Aksi halde gerileme olur. Psikolojik anlamda ele aldığımızda, gelişimin sonucu olarak kazanılan özellikler kazanılmamış duruma dönemezler. Ancak olağanüstü kaza durumlarında normal dışı bir şekilde böyle bir olgudan söz edilebilir.

Gelişim Süreci

BÜYÜME-----OLGUNLAŞMA-----ÖĞRENME

1.2.3. Öğrenme

Öğrenme, tekrar ya da yaşantı yoluyla organizmanın davranışlarında meydana gelen oldukça kalıcı/sürekli değişikliklerdir. İnsanları diğer canlılarda ayıran en önemli özelliklerden biri öğrenme kapasitelerinin oluşudur. Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen insan, kısa sürede pek çok yeni davranış öğrenir. Önce çevresine gülcükler dağıtır. Yürümeye konuşmaya başlar. Daha sonraları giyinmeyi, arkadaşları ile oynamayı, okumayı-yazmayı öğrenir. Bireyin yaptığı davranışların büyük bir çoğunluğu öğrenme ürünüdür. Belli bir dili konuşmak, alışkanlıklar ve tutumlar kazanmak, belirli kişilik özelliklerini oluşturmak, dünyayı algılamada farklı yaklaşımlar geliştirmek hep öğrenme yoluyla olur. Bir davranışın öğrenme olup olmadığı aşağıdaki sorular ile anlaşılabilir.

- Tekrar veya yaşantı yoluyla mı olmuştur?
- Davranışta değişiklik meydana gelmiş midir?
- Değişiklik oldukça kalıcı mıdır?

Bu sorulardan herhangi birisine hayır cevabı veriliyor ise, o davranış öğrenme değildir. Özellikle tekrar ya da yaşantı yoluyla edinilmeyen davranış değişikliklerine birtakım psikolojik rahatsızlıklar ve tikler örnek verilebilir. Bu durumlarda davranış değişikliği meydana gelir ve oldukça kalıcıdır; ancak öğrenme olarak nitelendirilemezler. Davranış değişikliği kalıcı olmadığı zaman yine öğrenme olarak nitelendirilemez. Yolda giderken düşen birinin, düşme davranışı öğrenme olarak nitelendirilemez. Bu durumda davranış değişikliği vardır; ama kalıcı olmadığı için öğrenme denemez.

1.2.4. Olgunlaşma

Olgunlaşma; bireyin doğuştan getirdiği genetik yapı ile çevrenin etkileşimi sonucunda canlıda görülen biyolojik değişikliklere denir. Kısaca; organizmanın büyüyerek bir işi yapabilecek seviyeye gelmesidir.

Bir organizma belli bir davranışı başaracak derecede yeterli olgunluk basamağına ulaşmadıkça, o davranışı öğrenemez.Örneğin; çocuğun parmak kasları, gerekli olgunluk düzeyine ulaşmadıkça ona kalem tutmasını, dışarıdan yapılacak etkilerle öğretemeyiz. Organizmanın, kendinden beklenen bazı fonksiyonları yerine getirebilmesi için onun belirli bir olgunluğa ulaşması gerekir. Henüz kalem tutmasını yeni öğrenen bir çocuktan düzgün yazı yazması beklenemez. Çocuğun kas ve kemik yapısı yeter olgunluğa gelmeden, ne kadar yürüme alıştırmaları yaptırırsak yaptırılmaz, çocuk yürümeyi öğrenemez.

Olgunlaşma, kendiliğinden meydana gelen bir süreçtir. Bir meyvenin olgunlaşması için meyvenin çaba göstermesine gerek yoktur. Kişinin olgunlaşması da benzer bir şekilde zamanla meydana gelir. Çocuktan herhangi bir davranış istenildiğinde, o davranışın gereği olan olgunlaşmanın gerçekleşip gerçekleşmediğinin önceden bilinmesi gereklidir. Anne, baba ve eğitimcilerin mutlaka çocuğun olgunlaşma düzeyini bilmeleri önemlilik arz etmektedir. Çocuğun düzgün yazı yazmasını isteyen bir anne babanın çocuğun parmak kaslarının yazı yazma olgunluğuna ulaşip ulaşmadığını dikkate alması gereklidir.

1.2.5.Hazırbulunuşluk

Hazırbulunuşluk; kişinin olgunlaşma ve öğrenme sonucunda belli bir davranışı göstermeye hazır olmasıdır. Bir konunun, bir yaşantının istenen düzeyde öğrenilebilmesi için o konunun gerektirdiği temel ön yaşantılara o konuyu öğrenecek kişinin mutlaka sahip olması gereklidir. Okul çağına gelmiş olan bir çocuğun yaşı ve gelişimi kadar okula karşı tutum ve motivasyonu da onun okula hazırbulunuşluk hâlini belirleyici olmaktadır. Örneğin; dalma eylemi yapmasını öğrenecek olan çocuğun hem dalma ile ilgili aletlerin özelliklerini kavrayabilecek olgunluğa ulaşması, hem öğrenmeye hazır olması, hem de dalmak için gerekli olan temel bilgi ve becerilere sahip olması gerekir. Bir yaşantıyı öğrenmeye hazır olmayan çocuğa o yaşantıyı öğretmeye çalışmak çocukta birtakım kalıcı izli olumsuz davranışlar bırakabilir.

Çocuk, okuldaki etkinliklere katılma ve başarmada fiziksel olarak yeterli olgunluk düzeyinde olmasına karşın, duygusal ve sosyal bakımdan hazır değilse kendisinden beklenen davranışları yeterince gösteremez.

Etkinlik 1

Çocuğun bir davranışı yapmaya hazır olması ile ilgili örnekler oluşturunuz. Bu örnekleri sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.2.6. Eğitim

Eğitim, insanların davranışlarında kasıtlı, kendi yaşantısı yoluyla, istendik, kalıcı izli davranış meydana getirme sürecidir. Eğitim çabalarının genel amacı, yetişmekte olan çocukların ve gençlerin topluma sağlıklı ve verimli bir şekilde uyum sağlamalarına yardım etmektir

Çocuğun gelişimini bilmek, anlamak onun eğitimi için gerekli ortamın hazırlanmasında taban oluşturur. Eğitim programları bireyin gelişim özelliklerine uygun biçimde, onun belli öğrenmeleri gerçekleştirmeye hazır olması dikkate alınarak yapılır.

Genel anlamda eğitimin dört amacı vardır:

➤ Eğitim, bireyi kültürlenmeye çalışır.

Kültürlemenin anlamı; kuşaktan kuşağa gelişerek birikip gelen kültürel değerlerin bireyce benimsenmesini, beğenilmesini ve bunların geliştirilmesi için bireyin katkıda bulunabilecek yeterliğe ulaşmasını sağlamaktır.

➤ Eğitim, bireyi toplumsallaştırmaya çalışır.

Toplumsallaştırmanın anlamı; ulusça konulan yazılı ve yazılı olmayan kuralların bireyce benimsenmesini, uygulamasını ve bunların geliştirilmesi için bireyin katkıda bulunabilecek yeterliğe ulaşmasını sağlamaktır.

➤ Eğitim, bireyin üretken olmasını sağlamaya çalışır.

Bireyin üretken olmasının anlamı; kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayabilecek, kendi yeteneklerine uygun bir iş ya da meslek sahibi olmasını sağlamaktır.

➤ Eğitim, bireyin bireyselleşmesini sağlamaya çalışır.

Bireyselleşmenin anlamı; bireyin kalıtım ile gelen gizil güçlerinin yönlendirilerek bunları kendisinin, ailesinin ve ulusunun yararı için kullanabilme yeterliğine ulaştırmak ve bireyin kişiliğini geliştirmektir.

Resim 1.2:Çocuk ve eğitim

1.2.7. Dönem

Bilindiği gibi, insan doğumundan ölümüne dek gelişimini belirli dönemler içinde sürdürür. Çocukluk, ergenlik, erişkinlik ve yaşlılık olarak bilinen bu dönemler birbirinden kesin sınırlarla ayrılmamıştır. Her evre bir önceki evrenin etkisinde oluşur ve bir sonrakini etkiler. Bir başka deyişle, çocukluk ergenliği, ergenlik erişkinliği büyük ölçüde etkiler.

Anne karnında başlayan ve doğumdan sonra yetişkinlik dönemine kadar süren gelişim dönemleri her birey için genel birtakım özellikler sergiler. Anne babalar çocuklarının dönem özelliklerini bilmeli, onların verdikleri tepkileri ve becerileri doğru şekilde değerlendirmelidir.

Bu dönemlerin birbirinden diğerine geçiş, sadece bireyin bedensel gelişimiyle ilgili olmayıp duygusal, toplumsal, ekonomik ve kültürel etkenlerin rol oynadığı bir oluşum ve gelişimdir. Öte yandan her dönem, kendine özgü ve belirli bedensel, duygusal ve toplumsal özellikler taşır.

Resim 1.3: Gelişim dönemi

1.2.8. Kritik Dönem

Bireyin belli davranışları, belli dönemlerde kazanabilmesine kritik dönem denir. Bu davranışlar belli dönemlerde kazanılmadığı zaman, başka dönemlerde kazanılamaz veya zor kazanılır. Birey belli bir yaş evresinde, bir önceki evreye oranla belli davranışları kazanmaya hazır konumda bulunur. Bu nedenle bireyin öğrenme yaşantılarını kritik dönemde diğer dönemlere göre daha hızlı kazanabilir. Örneğin; bir bebek yaşantılarına göre daha erken doğmamışsa o bebeğin konuşmasıyla ilgili kritik dönem 12-15 ay arasındır. Bu bebeğin 36 ayda konuşmaya başlaması, o bebeğin konuşmayla ilgili olarak kritik dönemin geçildiğini gösterir. Kritik dönemde yani 12-15 ay arasında bu bebeğin konuşmasıyla ilgili bazı sorunlar yaşanmış olabilir.

Kritik dönemde, öğrenmenin gerçekleşmesi önemlidir. Öğrenme bu dönemde gerçekleşmezse, uyarıcılara maruz kalma etkili bir öğrenmeyi mümkün kılmaz. Örneğin;

ilköğretim çağında okula gitme fırsatı olmayan erişkinin daha sonra öğrenme süresi daha uzun olmakta ve daha zor öğrenmektedir

Kritik dönemin en belirleyici etkeni zamandır. Bireye belirli zamanlarda belirli davranışları kazandırabilme anne, baba ve öğretmenlerin göstereceği çabaya bağlıdır. Anne, baba ve öğretmenler çocukların eğitimindeki kritik dönemleri bilmek belirli yaşantıları ve öğrenme yaşantılarını ona göre sürdürmek zorundadır.

Resim 1.4: Kritik dönem

1.3.Gelişim İlkeleri

Her canlı kendi türünün gelişim ilkelerine göre büyür, olgunlaşır ve öğrenir. İnsanında kendine özgü gelişim ilkeleri vardır. Bu ilkeleri göz önüne almadan, çeşitli dönemlere ait gelişim özelliklerini tanımak zordur. Gelişimi anlayabilmek ve yorumlayabilmek için bu ilkelerin dikkate alınması gerekir. Bu ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

- Gelişim, biyolojik faktörlerden ve çevreden etkilenir.
- Gelişimde bireysel farklılıklar vardır.
- Gelişimde kritik dönemler vardır.
- Gelişimde bir sıra vardır.
 - Gelişim baştan ayağa doğrudur.
 - Gelişim içten dışa doğrudur.
 - Gelişim genelden özele doğrudur.
- Gelişimde çevresel faktörlerin etkisi, gelişimin hızlı olduğu zaman çok, yavaş olduğu zaman ise azdır.
- Gelişim, farklı alanlarda farklı hızla meydana gelir.
- Gelişim, devamlılık ve belli aşamalar içinde bir evrim gösterir.
- Gelişim tüm alanlarıyla bir bütündür.

1.3.1. Gelişim Biyolojik Faktörlerden ve Çevreden Etkilenir:

Çocuğun gelişiminde iki faktörün etkisi vardır. Bunlar kalıtım ve çevre koşullarıdır. Bireyin gelişiminde hem çevrenin hem de kalıtımın etkisi vardır. Kalıtım bireyin anne ve babasından genleri yoluyla aldığı özellikleridir. Çevre ise döllenmeden başlayarak insana etki eden tüm dış uyarıcılardır. Yapılan bilimsel araştırmalar gelişimde bu iki etmenin çok önemli ölçüde etkili olduklarını ortaya koymaktadır. İnsanların, kalıtım özelliklerinin ve yaşadıkları çevre koşullarının birbirinden farklı oluşu nedeniyle gelişimleri de farklılıklar göstermektedir. Aynı anne-babadan doğan ve aynı çevrede yetişen kardeşlerin bile gelişimleri birbirinden farklı olabilir.

1.3.2. Gelişimde Bireysel Farklılıklar Vardır:

Bireylerin kalıtım ile ilgili özellikleri ve içinde yaşadıkları çevrenin özellikleri farklılık gösterdiği için gelişimde bireysel farklılıklar söz konusudur. Gelişimin belli aşamalarının aynı yaş dönemi çocuklarında aynı anda gerçekleşmesi beklenemez. Gelişme, olgunlaşma süreci ile yaşantılar arasındaki öğrenmenin etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Gelişme, biyolojik olgunlaşmadan büyük ölçüde etkilenir. Bazı çocuklar 1 yaşında konuşmaya başlayabilir; bazı çocuklar da 10 aylıkken emekleyebilir. Bazı çocuklarda bu davranışların gelişimi uzun zaman alabilir. Çoğu kez anneler çocuklarını, aynı yaşta olan yakınlarının ve çevrelerindeki diğer çocuklarıyla karşılaştırarak “o yürüyor benim çocuğum halen niye yürümedi, onun dört dişi çıkmış; oysaki bunun daha hiç dişi çıkmadı” diye endişelenerek mukayese etme eğilimi gösterebilirler. Oysaki her çocuğun kendine özgü bir gelişim biçimi vardır, bireysel farklılıklar göz ardı edilmemelidir.

1.3.3. Gelişimde Kritik Dönemler Vardır:

Gelişimde belli davranışların kazanılması gereken dönemler vardır. İlgili davranış, ilgili dönemde kazanılmadığı zaman daha sonraki dönemlerde telafi edilemez. Bu dönemde çocuğa uygun tecrübe ve ortam sağlanmalıdır. İçinde bulunulan dönem dikkate alınmaz ise daha sonraki dönemlerde istenen gelişme sağlanamaz. Gelişimde geriye dönüş çok zordur. İlk devrenin etkileri daha sonraki dönemlerde silinememektedir.

Örneğin; insanlar ile ilgili olarak 1800 yıllarında Fransa'nın güneyindeki ormanlık bölgede bulunan 10-11 yaşlarındaki Ayevron'un vahşi çocuğu Viktor bulunduğunda hiçbir dili bilmez ve konuşamaz haldeydi. Yürümüyor dört ayak üzerinde gidiyordu. Bir şeye uzun süre dikkat edemiyordu. İnsanlardan korkuyor ve sosyal ilişkilerden kaçınıyordu. Beş yıllık bir eğitimden sonra birkaç kelime ve isimden başka bir şey söyleyemedi. Kendi başına yaşayıp sosyal ilişki kurmayı öğrenemedi. Bu örnek gelişimde zamanlamanın yani, kritik dönemin önemini göstermektedir.

1.3.4. Gelişimde Bir Sıra Vardır Gelişim süreklidir:

Bu süreklilik içindeki değişimler belli bir sıra içinde oluşur. Çocuklar belli zamanlarda belli değişimler geçirir. Bedensel ve motor gelişimleri sırasında yapısal ve işlevsel özellikler belirli bir sırayla ortaya çıkar. Bunlar şu şekilde sıralanabilir.

➤ **Gelişim Baştan Ayağa Doğru Olur**

Doğum öncesinde bebekte önce baş, daha sonra başa yakın bölgelerden ayaklara doğru bir gelişme görülür. Doğumdan sonrada ilk önce baş, daha sonra gövde, en son da bacak ve ayak kaslarının kontrolü ortaya çıkar.

➤ **Gelişim İçten Dışa Doğrudur**

Gelişim bedenin iç kısımlarından dışa doğrudur. Örneğin, ilk önce omuzlar daha sonra kollar, en son da eller gelişir. Ellerin kontrolü, parmakların kontrolünden daha önce ortaya çıkar.

➤ **Gelişim Genelden Özele Doğrudur**

Bebekte önce büyük kas kontrolü başlar, daha sonra da küçük kas kontrol edilir. Bebekler oturmayı öğrenmeden önce başını dik tutmayı, emeklemeden önce oturmayı, yürümeden önce emeklemeyi başarırlar. Bu gelişim sırası bütün bebeklerde aynıdır; ancak zaman farklı olabilir.

1.3.5. Gelişimde Çevresel Faktörlerin Etkisi, Gelişimin Hızlı Olduğu Zaman Çok, Yavaş Olduğu Zaman İse Azdır:

Yaşamın ilk yılları, çocukluk ve ergenlik dönemleri gelişimin hızlı olduğu, çevrenin olumlu ve olumsuz etkilerinin sıklıkla görüldüğü yıllardır. Çevresel faktörler bireyin davranışlarında kalıcı izler bırakabilir. Özellikle yaşamın ilk yılları ve ergenlik dönemi bu anlamda hassas dönemlerdir.

1.3.6. Gelişim Farklı Alanlarda Farklı Hızla Meydana Gelir:

Vücudun her yeri aynı hızla ve aynı oranda gelişmez. İçinde bulunulan düzeyde vücudun çeşitli kısımları farklı gelişim özellikleri gösterir. Ayrıca dil, bilişsel ve fiziksel gelişim alanlarında farklı hızla gelişim söz konusudur. Yaşamın ilk yılları daha çok fiziksel gelişim ağırlıkta iken; daha sonra zihin gelişimi ve kişilik gelişimi önem kazanır.

1.3.7 Gelişim Devamlılık ve Belli Aşamalar İçinde Bir Evrim Gösterir:

Gelişimde her bir aşama diğeriyle ilişkilidir. Bazı psikologlar çocuğun yavaş yavaş ve sürekli olarak geliştiğini, bir kısmı ise gelişmenin sürekli fakat belli evreler içinde oluştuğu görüşünü savunurlar. Gelişimin birbiri ardı sıra devreler içinde oluştuğunu savunanlar şu görüşleri ileri sürerler:

- Bir gelişim devresi, sonra gelen devrenin öncüsüdür. Bir dönemde organizmanın geliştirdiği yapılar, diğer dönem için önemlidir.

- Öğrenme ve alıştırma yapma, eğer çocuk istenilen gelişmeye ulaşmamışsa gerekli değildir. Çocuk bir gelişim devresinin gerektirdiği olgunluğa ulaşmamış ise ondan sonra gelecek evrenin görevlerini yapamaz.
- Gelişimde kritik dönemler vardır; bu dönemde çocuğa uygun tecrübe ve ortam sağlanmalıdır.
- Gelişimde geri dönüş çok zordur.
- Özellikle anne karnındaki gelişimde belli dönemler vardır. Bununla birlikte gelişme sürekli dir. Bu süreklilik içinde gelişmeyi anlamak için dönemlere ayırmak kolaylık sağlar.

1.3.8.Gelişim Tüm Alanlarıyla Bir Bütündür:

Gelişim; fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal yönleriyle bir bütündür. Çocuğun her alandaki gelişimi birbiriyle ilişki içindedir. Herhangi bir gelişim alandaki bir aksama, diğer alandaki gelişimi de olumsuz etkiler.

Etkinlik 2

Gelişim ilkeleri ile ilgili eşit sayıda soru ve cevaplar kağıda yazılır. Yazılan soru ve cevaplar bir torbaya konur. Sırayla herkes bir tane alır. Sırası gelen elindeki kağıttaki soruyu okur ve cevap kağıdı hangi öğrencinin elinde ise cevabını verir. Bu şekilde son soru ve cevaba kadar devam edilir. Sıranın takibinde öğretmen rehberlik yapar.

UYGULAMA FAALİYETİ

Gelişimle ilgili temel ilkeleri çeşitli kaynaklardan araştırınız. Araştırmalarınız sonucunda elde ettiğiniz bilgileri afiş haline getiriniz.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Gelişimle ilgili temel ilkeleri çeşitli kaynaklardan araştırınız.	➤ İnternette, kütüphaneden ve basılı yayınlardan araştırmanızı yapabilirsiniz.
➤ Araştırmalarınız sonucunda elde ettiğiniz bilgileri afiş haline getiriniz.	➤ Elde ettiğiniz bilgileri düzenleyiniz. Afişlerinizi hazırlarken yapılmış afişlerden yararlanabilirsiniz. Elde yapabileceğiniz gibi okulunuzdaki grafik öğretmenlerinden yardım alarak bilgisayar ortamında da hazırlayabilirsiniz.

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız becerileri Evet, kazanamadığınız becerileri Hayır kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. Gelişimle ilgili temel ilkeleri çeşitli kaynaklardan araştırdınız mı?		
2. Araştırmalarınız sonucunda elde ettiğiniz bilgileri afiş haline getirdiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız. Evet” ise Ölçme ve Değerlendirmeye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bu faaliyet sonunda kazanımlarınızı aşağıdaki soruları cevaplandırarak ölçünüz.

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () İnsanın gelişimi süreklidir ve bu sürekliliğin hızı her dönemde aynı değildir.
2. () Eğitim, bireyi toplumsallaştırmaya çalışır.
3. () Olgunlaşma, bireyin bir işi yapabilecek düzeye ulaşmasıdır.
4. () Gelişim, bedende gerçekleşen sayısal değişikliklerdir.
5. () Büyüme, vücut organlarının görevlerini yapabilecek şekilde farklılaşması ve organlar arasında iş birliğinin kurulmasıdır.
6. () Öğrenme, tekrar ya da yaşantı yoluyla organizmanın davranışlarında meydana gelen oldukça kalıcı/sürekli değişikliklerdir.
7. () Eğitim, bireyin üretken olmasını sağlamaya çalışır.
8. () Gelişimde sürekli yeni davranışlar edinme ve bu davranışları daha önce edindiği davranışlar ile bütünleştirme süreci devam eder.
9. () Gelişme; bedende, zihinde, duygularda ve hareketlerde kendini gösterir.
10. () Çocukların belli bir olgunlaşma biçimi ve hızı vardır. Dışarıdan etkiler ile bu gelişmeyi hızlandıramayız..
11. () Davranış değişikliği kalıcı olmadığı zaman yine de öğrenme olarak nitelendirilebilir.
12. () Olgunlaşma, kendiliğinden meydana gelen bir süreç değildir.
13. () Hazır bulunuşluk, olgunlaşma ve öğrenme sonucu kişinin belli davranışları yapabilecek düzeye gelmesidir.
14. () Büyümenin en yavaş olduğu dönemler; anne karnında yaşam, doğumdan sonraki ilk yıl ve ergenlik yıllarıdır.
15. () Bireyin belli davranışları, belli dönemlerde kazanabilmesine kritik dönem denir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

ÖĞRENME KAZANIMI

Öğrenme faaliyetinde kazandırılacak bilgi ve beceriler doğrultusunda gelişim dönemlerini kavrayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çocukların gelişim dönemlerine etki eden faktörleri araştırınız.
- Yaptığımız çalışmaları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.GELİŞİM DÖNEMLERİ

İnsan gelişimi, döllenmeden başlayarak yaşamın sonuna dek devam eden bir süreçtir. Gelişim dönemlerindeki yaşlar, değişik kaynaklara göre farklılık göstermektedir. Genel olarak doğumdan sonraki ilk 2 yıl, bebeklik; 3-6 yaş, ilk çocukluk (oyun) dönemi olarak ikiye ayrılır.

- Bebeklik dönemi (0-2 yaş)
- İlk çocukluk (oyun) dönemi (3-6 yaş)

2.1. Bebeklik Dönemi (0-2 Yaş)

Bebeklik dönemi çocukların en hızlı büyüyüp, geliştikleri dönemdir. Çocuğun her yönden sağlıklı büyüebilmesi bu ilk yıllarda gösterilecek özene bağlıdır. Bu dönemdeki çocuklar bedensel (kas ve kemik) gelişimlerinin bir uzantısı olarak kendi başlarına hareket edebilmek, yürümeyi öğrenmek durumundadır. Böylelikle bebek, anneye bağımlı olmaktan kurtulur ve dünyayı keşfe çıkabilir. Yürümeyi öğrenme 9 ay civarında ayakta durma çalışmalarıyla başlar ve 2 yaş civarında yürümede ustalaşma biçimini alır. Kemiklerdeki en hızlı gelişme yaşamın ilk yılı içinde görülür. Daha sonra ergenlik dönemine kadar gelişme hızında bir düşme ortaya çıkar. Bebek, dünyaya gelir gelmez zihinsel ve ruhsal olarak da gelişmeye başlar. Bu dönemde alıcıdır. Duyduğu, gördüğü, dokunduğu her şeyden duyumlar alır. Algılar edinir ve bunları biriktirerek belleğine yerleştirir. Zamanı gelince de bu bilgileri kullanmaya başlar. Yaşamın ilk aylarında bebek, her açıdan annesine bağımlıdır. Bebek dünyaya geldiğinde dişleri yoktur, bu yüzden anne sütü ile beslenir. İlk yıl için dişlerinin çıkmaya başlamasıyla birlikte, katı yiyecekleri yemeyi öğrenir. Böylece anne sütünün yerini diğer yiyecekler almaya başlar.

Bebeklik dönemi çocukların en hızlı büyüyüp geliştikleri dönemdir.

Bebeklerin kazanmak durumunda olduğu diğer bir davranış da konuşmaktır. Doğuşta sadece bakışları ile iletişim kurabilen bebek, ağızla başlayan dil gelişimini iki yıl içinde 3 kelimelik cümlelere dönüştürebilir. Dili, 3 yaşında iletişim için oldukça usta bir biçimde kullanabilir.

Bebeklerin kazanmak durumunda kaldıkları diğer bir davranış da tuvalet eğitimi yoluyla dışkı kontrolüdür. Bebek doğduğunda bedensel atıklarını denetleyemez; hatta ilk yıl içinde rahat dışkılması ruh sağlığının bir göstergesi sayılır. Ancak 2 yaşına doğru biyolojik gelişime paralel olarak kaslarına hakim olabilir ve dışkısını kontrol etmesi beklenir. Çocuk dışkısını istediğinde tutabilmeli, istediğinde bırakabilmelidir. Tutamadığı zamanda, bırakmadığı zamanda bir sorun vardır.

Çocuk 3 yaş civarında cinsiyetini öğrenir. Kız ve erkek kelimelerinin ne demek olduğunu anlar. Bu algılama kızların uzun saçlı, erkeklerin bıyıklı olması şeklindedir. Çocuğun bedensel gelişim ve davranışlarında görülen ilerleme zihinsel gelişiminin de en iyi göstergesidir. Kavram gelişiminin de temelleri bu dönemde atılır. Çocuk dış dünya ile etkileşimde bulunmalı ve bununla ilgili tanım ve kavramları edinmelidir. Zihin gelişimi eğitim ile doğru orantılıdır. Annenin gösterdiği ilgi , oynamak için kullandığı oyuncaklar, yaşadığı çevredeki çeşitli uyaranlar, çocuğun zihinsel gelişimini büyük ölçüde etkiler. Tüm bu nedenlerden dolayı bebeklik döneminde yetişkinlere büyük görevler düşmektedir. Çocuk bu devrede yetişkinlerden ne kadar olumlu duyumlar alır, zengin uyaranlarla karşılaşırsa çevresiyle de o ölçüde olumlu ilişkiler kurabilir ve sağlıklı bir gelişim gösterebilir.

Resim 2.1: Bebeklik dönemi

2.1.1.Fiziksel ve Motor Gelişimi:

Doğumdan sonra ilk aylarda fiziksel gelişim hızlıdır. Vücut yapısında ve kompozisyonunda önemli değişimler meydana gelir, boy ve ağırlık artar. Örneğin 3 aylık bir çocuğun boyu 24 cm, ağırlığı 13 – 14 kg olabilir. Boyun vücuda oranı yetişkinlerden daha büyüktür. Kol, bacaklar ve iskelet sistemi hızla gelişir. Kalp atışı yetişkinlere göre iki kat daha fazladır. Başlangıçta anne sütüyle beslenen bebek daha sonra diğer yiyecekleri de sindirebilir.

Çocuğun başlangıçtaki hareketleri refleks türündedir. Bebek büyüdükçe kas, iskelet, sindirim, dolaşım ve boşaltım sistemi gelişince bilinçli davranışlar göstermeye başlar. Doğumdan sonra vücudunu kontrol edemez. Örneğin 1 – 3 aylık çocuk kafasını kaldırabilir, objeleri kısa süre tutar ve ağızına taşıyabilir, destekle oturabilir. 8 – 12 aylık olduğunda başını kontrol edebilir, el hareketlerini kontrol edebilir ve emeklemeye başlar. 14 aylık olduğunda ise ayakta tek başına durabilir ve bağımsız yürüyebilir. 18 aylık olduğunda ise koşabilir.

2.1.2.Bilişsel Gelişim:

Bilişsel gelişim açısından bu dönemdeki çocuklar Piaget'e göre duyuşsal motor dönemindedirler. Başlangıçta refleks türünde hareketler gösterir. her şeyi dudaklarına götürür, emer, kol, göz, el ve ağız koordinasyonundaki gelişme sabittir. Bu yolla bebek biliş yapılarını oluşturur. Bu dönemin sonuna doğru nesnenin sürekliliği kavramını geliştirir ve deneme-yanılma öğrenmesi oluşturulur. Bruner'e göre bu dönemdeki çocuk eylemsel dönemdedirler. Çevreyle etkileşerek öğrenir.

2.1.3.Dil Gelişimi:

Dil açısından çocuk; doğumdan sonra ağlama, nefes alma, beslenmeyle ilgili sesler çıkarma özellikleri gösterir. 2 – 5 aylıkken sesli harfler gibi harfler çıkarır. 5 – 7 aylık iken ba – da, da – da gibi sesler çıkarır. 12 aylık olunca tek sözcükleri söyleyebilir. 18 aylık olduğunda 2 veya daha çok sözcük söyleyebilir.

2.1.4.Psiko – Sosyal Gelişim:

Bebek çevresinden bilgi almaya başlar ve anne bilginin en önemli kaynağıdır. Bebekler anneden dış dünyanın kendilerini nasıl tehdit ettiğı duygusunu geliştirir. Gülerken sesler çıkararak anne ile direk etkileşime girerler. Duyular açısından 2 – 7 aylık dönemde çocuğun sevgisi annenin görünüşü sesi ve hareketleridir. 18 – 26 aylarda çocuk duyuşsal düşünceler yaratır. Anne olmadığında da onu hayalini oluşturabilir.

Bebeklik döneminin sonuna doğru tuvalet eğitimi de başlar.

2.2. İlk Çocukluk -Oyun Dönemi (3-6 Yaş)

Okul öncesi yıllarını içine alan ilk çocukluk dönemi, çocuğun aktif olarak çevresine yöneldiğı, uyarıcılar ile dolu dış dünyayı keşfetmeye çalıştığı, insan yaşamının en temel becerilerinin kazanıldığı bir dönemdir.

Bu dönemde çocuk, belli bir yapılanmayı tamamlamış olan bedenini etkili bir şekilde kullanmayı ve oyunlarında bedenini ustaca kullanmayı öğrenmiştir. Aynı zamanda çocuk büyümeye devam etmektedir. Bir yandan büyümeye devam ederken diğeryandan kendisinin ve bedeninin farkına varmaya başlamıştır. Çocuk, bu dönemde sosyalleşmeye de başlamıştır. Başkalarını keşfetmiştir ve onlarla birtakım kurallar çerçevesinde bir araya gelmeye çalışmaktadır. Çocuk davranışlarında egosantrik (ben merkezci)tir. Okul öncesi eğitim kurumlarına gitmekte ve sınıf arkadaşlarıyla karşılaşmaktadır. Sokakta yaşlılarıyla ortak

etkinliklerde bulunmakta, parkta birlikte salıncağa binmektedir. Çocuğun bu dönemde kazandığı beceriler, sonraki yıllarda sosyal ilişkilerinin temel yapı taşı olarak kullanılacaktır.

Çocuk yavaş yavaş aile ortamından çıkmakta ve başkalarıyla karşılaşmaktadır. Bu dönemde bedensel gelişme hızı, bebeklik dönemine oranla yavaşlar. Beden orantılarında da değişiklik göze çarpar. Yine bu dönemde kaslardaki gelişme dikkati çeker.

Çocuk rahatlıkla koşup zıplayabilir, ancak dar bir tahta üzerinde denge sağlayarak daha üst düzeyde motor koordinasyon gerektiren hareketleri yapmakta güçlük çeker. Bir önceki dönemde cinsiyetini fark etmiş olan çocuk, cinsiyetine uygun davranmayı öğrenir. Bu dönemde cinsiyetine uygun davranma davranışı ağırlıklıdır. Cinsiyet farklılıkları bu dönemde keşfedilir. Bu konuda sorular sormaya başlar. Çocuğu sorduğu sorular yüzünden azarlamak, araştırma girişimlerine engel olmak, çocukta suçluluk duygusunun gelişmesine neden olur. Erkekler/Kızlar şöyle yapar ifadeleriyle başlayan cümleler kullanır.

Çocukta vicdan gelişiminin ve ahlaksal yargıların temelleri bu dönemde atılır. Yalan söylediklerinde suçlandıkları, hatalı bir davranışta bulduklarında bunu anladıkları görülür. Bu kazanım daha sonraki dönemlere de taşınır. Her alanda olan gelişim gibi daha sonraki dönemlere biraz şekil değiştirerek devam eder. Oyun bu dönemde çocuk için en önemli etkinliktir. Zamanının büyük bir bölümünü oynayarak geçiren çocuk, daha çok hayal gücüne dayalı oyunlar oynar. Çocuğun ebeveyni ile kurduğu özdeşim, oyunlarına da yansır. Okul öncesi eğitim kurumları, çocuklar için yeni arkadaş çevresi, zengin bir oyun ortamı ve çeşitli deneyimler kazanabileceği bir yer olması nedeniyle oldukça önemlidir. Çocuk okul öncesi eğitim kurumlarında okula hazır hale gelir.

Resim 2.2: Oyun dönemi

2.2.1. Fiziksel ve Motor Gelişim:

Bu dönemde çocuğun boy ve kilo artışı devam eder. Fakat önceki döneme göre daha yavaştır. Sinir sistemi gelişir. Kalp atışı hızı yavaşlar, solunum sistemindeki gelişme yavaştır. Çocukların motor becerileri hızla gelişir. Büyük kaslarını yeterli olarak kullanabilir. İki yaşlarında bir çocuk koşabilir, merdiven çıkabilir, bir yerden atlayabilir. 3–6 yaşlarına geldiğinde ayaküstünde denge sağlayabilir, bisiklet sürebilir, topu yakalayabilir. Bu dönemde çocuklar büyük kaslarını kullanarak çizim yapmayı severler, bu motor ve bilişsel gelişime de katkı getirir. Görme duyuları tam gelişmemiştir.

2.2.2.Bilişsel Gelişim:

Piaget'e göre bu dönem işlem öncesi dönemi içerir. 2 – 4 yaşları sembolik dönemdir. Çocuklar çevrelerindeki nesnelere temsil eden semboller geliştirmeye başlar, ben merkezlidir, çok yönlü sınıflama yapamazlar. 4 – 6 yaş arasında geçen dönem, sezgisel dönemdir. Sezgilere dayalı akıl yürütürler, nesnelere sınıflayabilirler. Nesnelere konumu gelişmiştir, tersini çevirmede başarısızdırlar. Bruner'e göre bu çocuklar imgesel dönemdedirler ve çevredeki nesnelere algıladıkları gibi zihinlerine taşırlar.

2.2.3.Dil Gelişimi:

Bu dönemde çocuklar kendi ana dilleriyle ilgili becerileri kazanırlar, konuşma becerileri çok hızlı gelişir. 3 yaşına geldiklerinde konuşabilirler, cümleler kurabilirler. Bu dönemin sonunda; doğru kurallara uygun konuşmaya başlayabilirler, fikirlerini düzgün cümleler halinde söyleyebilirler, olumsuz yapma, sözcük türetme gibi becerileri gösterebilirler.

2.2.4.Psiko – Sosyal Gelişim:

İlk yıllarda sadece anne – baba ile olan iletişim, bu yıllarda akranlarla da iletişim kurulması ile değişir. Bu dönemde çocuklar cinsiyet kimliklerini elde ederler. Oyun bu dönemde sosyal gelişim açısından çok önemlidir. Daha çok sembolik oyunlar oynanır. Örneğin bir oyuncak telefon olabilir. Oyun benmerkezciliği azaltarak, paylaşımı geliştirir ve diğerlerinin gerçeklerini tanımayı sağlar. Bu yolla çocuğun sosyalleşmesine önemli katkılar sağlar.

Bu dönemde hazırlanacak okul öncesi eğitim programlarının fiziksel, sosyal, duygusal gelişimi sağlayıcı olması yanında daha çok bilişsel merkezli olması önerilebilir.

UYGULAMA FAALİYETİ

0-72 Aylık bir çocuğun her hangi bir gelişim alanını gözlemleyiniz ve gözlem sonuçlarınızı kaydediniz. Gözlemlerinizi sunum haline getirerek sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.0-72 ay aralığına olan gelişim dönemlerine uygun fotoğraflar bulunuz. Bulmuş olduğunuz fotoğrafları albüm haline getiriniz.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ 0-72 aylık bir çocuğun herhangi bir gelişim alanını gözlemleyerek kaydediniz.	➤ Bir okul öncesi kuruma giderek bir çocuk belirleyiniz.Gözlemlemek istediğiniz gelişim alanına karar veriniz.Karar vermiş olduğunuz gelişim alanına dair gözlemlerinizi defter,kağıt veya bilgisayara kaydediniz.
➤ Gözlem sonuçlarınızı sunum haline getirerek sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.	➤ Gözlem sonuçlarınızı düzenleyerek bir sunum haline getirebilirsiniz.
➤ 0-72 ay aralığında olan gelişim dönemlerine uygun fotoğraflar bulunuz.	➤ Konu ile ilgili basılı kaynaklardan ve internetten fotoğraflar bulabilirsiniz.
➤ Bulmuş olduğunuz albüm fotoğrafları haline getiriniz	➤ Bulduğunuz fotoğrafları gelişim dönemlerine dikkat ederek belli bir düzen dahilinde albüm haline getirebilirsiniz.

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız becerileri Evet, kazanamadığınız becerileri Hayır kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. 0-72 aylık bir çocuğun herhangi bir gelişim alanını gözlemleyerek kaydettiniz mi?		
2. Gözlem sonuçlarınızı sunum haline getirerek sınıfta arkadaşlarınızla paylaştınız mı?		
3. 0-72 ay aralığında olan gelişim dönemlerine uygun fotoğraflar buldunuz mu?		
4. Bulmuş olduğunuz fotoğrafları albüm haline getirdiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınızı. Evet” ise Ölçme ve Değerlendirmeye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bu faaliyet sonunda kazanımlarınızı aşağıdaki soruları cevaplandırarak ölçünüz.

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () İnsanın kendine özgü gelişim ilkeleri vardır.
2. () Gelişim sürekli ve belli aşamalardan geçer.
3. () Çocuğun gelişiminde iki faktörün etkisi vardır. Bunlar, kalıtım ve çevre koşullarıdır.
4. () İnsanların, kalıtım özelliklerinin ve yaşadıkları çevre koşullarının birbirinden farklı oluşu nedeniyle gelişimleri de farklılıklar göstermeyebilir.
5. () Gelişimin belli aşamalarının aynı yaş dönemiçocuklarında aynı anda gerçekleşmesi beklenir.
6. () Her çocuğun kendine özgü bir gelişim biçimi vardır, bireysel farklılıklar göz ardiedilmemelidir.
7. () Gelişimde ilgili davranış ait olduğu dönemde kazanılmadığı zaman daha sonraki dönemlerde çok kolay telafi edilebilir.
8. () Gelişimde geriye dönüş çok zordur.Gelişim döneminin etkileri daha sonraki dönemlerde silinmemektedir.
9. () Çocukların bedensel ve motor gelişimleri sırasında yapısal ve işlevsel özellikleri belirli bir sırayla ortaya çıkar.
10. () Gelişim, özelden genele doğrudur.
11. () İlk çocukluk döneminde sadece sembolik oyunlar oynanır.
12. () Yaşamın ilk yıllarında daha çok fiziksel gelişim ağırlıkta iken daha sonra zihin gelişimi ve kişilik gelişimi önem kazanır.
13. () Gelişimde her bir aşama diğeriyle ilişkili değildir, birbirinden bağımsızdır.
14. () Çocuk bir gelişim devresinin gerektirdiği olgunluğa ulaşmamış ise ondan sonra gelecek evrenin görevlerini yapamaz.
15. () Herhangi bir gelişim alandaki bir aksama, diğer alandaki gelişimi de olumsuz etkilemez.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-3

ÖĞRENME KAZANIMI

Öğrenme faaliyetinde kazandırılacak bilgi ve beceriler doğrultusunda gelişime etki eden faktörleri kavrayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Gelişime etki eden faktörlerle ilgili çeşitli kaynaklardan ve internetten bilgi ediniz.
- Bu konu ile ilgili fotoğraflar, gazete ve dergilerden resimler toplayınız.
- Topladığınız bu bilgileri sınıf panosuna yerleştiriniz.
- Gelişimi etkileyen faktörlerden biyolojik ve çevresel faktörleri, sınıfı iki gruba ayırarak konunuzu destekleyici bilgiler ve örnekler sunarak tartışınız.

3.GELİŞİME ETKİ EDEN FAKTÖRLER

3.1.Kalıtım

Bireyin genler yoluyla anne-babasından aldığı özelliklerdir. Bunlar; cinsiyet, göz rengi, zekâ kapasitesi, fiziksel özellikler (boy, ten rengi, saç rengi ve biçimi), yaratıcılık ve düşünme kapasitesi, problem çözme becerileridir.

Anne rahminde, anneden gelen yumurta hücresi ile babadan gelen sperm hücresi birleşerek ($23+23=46$ kromozom) zigot meydana gelir. Zigot hızla çoğalarak insan organizmasını oluşturur.

Kalıtım, gelişimi etkileyen önemli bir faktördür ve kalıtımın kapsamını annenin yumurta ve babanın sperm hücrelerinde bulunan 23'er adet kromozom belirlemektedir. Her kromozomda 20.000 gen bulunmaktadır.

Kişinin tüm genetik özelliklerinin kodlandığı DNA'lar bu genlerde bulunur. Genlerdeki DNA'lar organizmanın anahtarlarıdır, genetik şifreleri ihtiva ederler. Organların oluşumu, diğer genlerin düzenlenmesi, organizma için yaşamsal öneme sahip olan enzimlerin salgılanması vb. DNA tarafından yönlendirilir.

Genler baskın ve çekinik olmak üzere 2 türdür. Baskın genler özelliklerini dölüte geçirir. Anne babadan çocuğa kalıtım yoluyla geçen yapıya genotip denir. Fenotip ise bu genetik yapının dışarıdan gözlenebilen şeklidir. Zekâ ve bedensel özellikler büyük oranda genotiple belirlenir.

Cinsiyet tamamen kromozom düzeniyle belirlenir. Canlı hücrelerindeki 23 çift kromozomun bir çifti cinsiyet kromozomlarıdır. X ve Y olmak üzere iki tip cinsiyet kromozomu vardır. XX: Kadın cinsiyet hormonu, XY: Erkek cinsiyet hormonudur.

Fenotipçevre tarafından etkilenir. Örneğin; zekânın sınırları Genotip tarafından belirlenir. Ancak gözlenen zekâ, gerek rahim içindeki çevre, gerek doğum sırasındaki olaylar, gerekse doğum sırasındaki çevre tarafından belirlenir. Bununla birlikte çocuğun göz rengi kesin olarak genotiptir.

3.2. Çevre

3.2.1. Ailenin Çocuk Yetiştirme Tarzları:

Aile içinde bebeğe yaşamının ilk yılında gösterilecek sevgi ve sıcak yakınlık, onun temel güven duygusunu kazanmasında önemli rol oynamaktadır. Her davranış için katı kurallar koyan, cezalandırıcı, istek ve dileklerin açıklamasını engelleyen sınırlandırıcı ana-babaların çocuklarının; kuralcı, otoriter, çocuklara karşı düşmanca davranan, despot oldukları gözlenmiştir. Anne-baba, çocuğun davranışlarını ne aşırı derecede kontrol edip kısıtlamalı, ne de çocuğun her istediği şeyi yapmalıdır. Tutarlı ve güven verici bir tutuma sahip olmalıdır.

3.2.2. Ailenin Parçalanması:

Aile, çocuğun ilk ve en etkili çevresidir. Aile yapısı, sosyoekonomik düzeyi, ailedeki çocuk sayısı, ebeveynlerin çocuklarına karşı olan tutumları, eşler arasındaki ilişkinin niteliği, çocuğun aile içindeki konumu (tek oluşu ya da doğuş sırası), ailenin çocuğa sağladığı eğitim ortamı çocuğun gelişimini etkileyen etmenlerdendir.

Ailenin dağılması, boşanmalar, tüm çocuklar için sancılıdır, acı vericidir. Bu durumdan küçük çocuklar daha çok etkilenmekte, hatta olaylardan kendini sorumlu tutmaktadır. Büyük yaşlardaki çocuklar ise boşanma olaylarını daha kolay kabul etmektedirler.

3.3.3. Çocukların Doğuş Sırası:

Ana-babalar ilk çocuklarından çok şey beklerler. İlk çocukların yüksek motivasyonlu, hırslı, başarılı, kurallara uyan bireyler olarak yetişmelerini beklerler. Buna rağmen kendilerine güvenleri azdır. Temkinli ve tutuculardır. Sonuncu doğan çocukların özellikleri de ilk çocuklara benzeyebilir. Ancak ilk doğanlar genellikle erken olgunlaşırken sonuncular,

uzun süre çocuksu kalabilirler. İlk doğanlara göre daha çok ilgi çekmeyi başarabilirler. Ortanca çocuklar ise, eğer cinsiyet farkı vb. istenilen özellikleri yoksa ilgi odağı olamazlar. Çok fazla ilgi görmedikleri için, daha bağımsızdırlar. Akranlarıyla daha iyi ilişki kurarlar. Daha mutlu olurlar.

3.3.4. Zaman (Tarihsel Zaman):

Gelişim döneminde yenilikler ve değişimlerin oluşturulduğu zaman bölümünü ifade eder. Örneğin; günümüzde bilgisayar destekli öğretim, İnternet, cep telefonun kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır.

Örnek: Teknolojinin gelişmesiyle birlikte cep telefonları,tablet ve bilgisayarların kullanımının artması ve çocukların ilgi alanlarına girmesi.

ETKİNLİK 3

Sınıfta küçük gruplar oluşturunuz. Anne baba tutumlarına örnek oluşturacak drama oyunları hazırlayarak arkadaşlarınıza sunum yapınız.

UYGULAMA FAALİYETİ

Gelişime etki eden faktörler konusunu okuyunuz. Bu faktörlerden birini kullanarak hikâye oluşturunuz. Hikâyeyi pandomim tekniğini kullanarak arkadaşlarınıza sununuz.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Etken faktörleri okuyunuz	➤ Modülünüzden yararlanınız.
➤ Etken faktörlerden birini seçiniz.	➤ İnternet veya yazılı kaynaklardan yararlanabilirsiniz.
➤ Seçilen faktörün özelliklerine uygun hikâye oluşturunuz.	➤ Hikâye kitaplarından yararlanabilirsiniz.
➤ Hikâyenizi yazınız.	➤ Farklı yazı biçimlerini deneyiniz.
➤ Pandomim tekniğinin özelliklerini kullanarak hikâyenizi arkadaşlarınızla paylaşınız.	➤ Paylaşımında pandomim özelliklerine dikkat ediniz.

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız becerileri Evet, kazanamadığınız becerileri Hayır kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. Etken faktörleri okudunuz mu?		
2. Etken faktörlerden birini seçtiniz mi?		
3. Seçilen faktörün özelliklerine uygun hikâye oluşturdunuz mu ?		
4. Hikâyenizi yazdınız mı?		
5. Pandomim tekniğinin özelliklerini kullanarak arkadaşlarınızla paylaştınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız. Evet” ise Ölçme ve Değerlendirmeye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bu faaliyet sonunda kazanımlarınızı aşağıdaki soruları cevaplandırarak ölçünüz.

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Gelişim, kalıtım ve çevre etkileşiminin ürünüdür.
2. () Fenotip çevre tarafından etkilenir.
3. () XY Kadın cinsiyet hormonudur.
4. () Genler baskın ve çekinik olmak üzere 2 türüdür.
5. () Erkeklerde östrojen, kadınlarda androjen daha baskındır.
6. () Genler anne ve babadan gelecek kalıtsal özellikleri taşıyan birimlerdir. Genlerin bazıları baskın (dominant) bazıları çekiniktir (recessive).
7. () Aile içinde bebeğe yaşamının ilk yılında gösterilecek sevgi ve sıcak yakınlık, onun temel güven duygusunu kazanmasında önemli rol oynamaktadır.
8. () Anne-baba, çocuğun davranışlarını aşırı derecede kontrol edip kısıtlamalıdır.
9. () Ailede ortanca çocuk, ilgi görmezse içine kapanık özellikler gösterir.
10. () Tarihsel zaman yenilikler ve değişikliklerin olduğu süreci ifade eder.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise modül değerlendirmeye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. Çocuğun beden gelişimiyaşına kadar çok hızlıdır.
2.bedenin boy ve ağırlık yönünden artışı, organların belli bir düzeye gelinceye kadar geçirdikleri biçim, hacim ve ağırlıkla ilgili değişimleri kapsar.
3. Gelişim.....ve.....etkileşiminin ürünüdür.
4. Gelişimde belli davranışların kazanılması gereken dönemler vardır. Bu dönemlere.....denir.
5. İlk çocukluk dönemi.....ve.....yaşı kapsar.
6. Genlerdekiorganizmanın anahtarlarıdır, genetik şifreleri ihtiva ederler.
7. Aileler çocuklarına karşı.....vetutumlarına sahip olmalıdır.
8. Genler, anne ve babadan gelecek kalıtsal özellikleri taşıyan birimlerdir. Genlerin bazıları bazılarıdir.
9. Gelişime etki eden faktörler.....ve.....dir.
10. Bebekte önce.....kontrolü başlar.
11. Anne babadan çocuğa kalıtım yoluyla geçen yapıyadenir.
12.Okul öncesi yıllarını içine alan , çocuğun aktif olarak çevresine yöneldiği, uyarıcılar ile dolu dış dünyayı keşfetmeye çalıştığı, insan yaşamının en temel becerilerinin kazanıldığı bir dönemdir.
13. Duyu organlarıyaşına kadar görevlerini yapabilecek duruma gelir.
14.organizmanın döllenmeden başlayarak bedensel, zihinsel, dış, duygusal ve sosyal yönden belli koşulları olan, en son aşamasına ulaşıncaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir.
15. Kalıtım, gelişimi etkileyen önemli bir faktördür ve kalıtımın kapsamını annenin yumurta ve babanın sperm hücrelerinde bulunanadet kromozom belirlemektedir.

16.bireyin doğuştan getirdiği genetik yapı ile çevrenin etkileşimi sonucunda canlıda görülen biyolojik değişikliklere denir. Kısaca; organizmanın büyüyerek bir işi yapabilecek seviyeye gelmesidir.
17. Gelişim ve.....öğrenmeye bağlı olarak değişiklik gösterir.
18.insanların davranışlarında kasıtlı, kendi yaşantısı yoluyla, istedik, kalıcı izli davranış meydana getirme sürecidir.
19. Bebeklik Dönemiyaşı kapsayan dönemdir.
20. Kritik dönemin en belirleyici etkeni'dır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ -1'İNCEVAP ANAHTARI

1	Doğru
2	Doğru
3	Doğru
4	Yanlış
5	Yanlış
6	Doğru
7	Yanlış
8	Doğru
9	Doğru
10	Doğru
11	Yanlış
12	Yanlış
13	Doğru
14	Yanlış
15	Doğru

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	Doğru
2	D
3	D
4	Y
5	Y
6	D
7	Y
8	D
9	D
10	Y
11	Y
12	D
13	Y
14	D
15	Y

ÖĞRENME FAALİYETİ-3 CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	Y
4	D
5	Y
6	D
7	D
8	Y
9	D
10	D

MODÜL DEĞERLENDİRMENİN CEVAP ANAHTARI

1	3
2	Büyüme
3	Uzama
4	Kritik Dönem
5	3-6 yaş
6	DNA'lar
7	Tutarlı ve güven verici
8	Baskın ve Çekinik
9	Kalıtım ve Çevre
10	Büyük kas kontrolü
11	Genotip
12	İlk çocukluk
13	3 yaş
14	Gelişim
15	23
16	Olgunlaşma
17	Olgunlaşma ve Öğrenme
18	Eğitim
19	0-2
20	Zaman

KAYNAKÇA

- BACANLI Hasan, **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Yayın ve Dağıtım, 4. Baskı, Ankara, 2001.
- YILDIZ Feryal, DİNLER Zehra, POLAT Feriha, ULUSOY Nahide, VERGİLİBİLGİN Semra, DALKIRAN Serpil, TOKYAY Emel, **Çocuk Bakım Elemanı Kitapçığı**, MEB, Ankara, 2006.
- YÖRÜKOĞLU Atalay, **Gençlik Çağı**, Özgür Dağıtım Yayın, 6. Baskı.
- BAYHAN SAN Pınar, İsmihan ARTAN, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.
- YAVUZER Haluk, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitapevi, 5. Basım, İstanbul, 1990.
- BAĞARAN Ethem, **Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri**, Emel Matbaacılık, Ankara, 1982.
- DEMİREL Ö., **Öğretme Sanatı**, Pegem Yayıncılık, 3. Baskı. Ankara, 2002.
- YALIN Halil İbrahim, **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**, Nobel Yayın Dağıtım, 6. Baskı, Ankara, 2002.
- ÇALIĞANDEMİR F., S. BENCİK, İsmihan ARTAN, **Çocukların Cinsel Eğitimi: Geçmişten Günümüze Bir Bakış**, Eğitim ve Bilim, 33 (150), 14-27, 2008.
- CEYLAN R., **Fiziksel Gelişim Eğitim Gelişimi**, (Edit: Neriman ARAL, Gülen BARAN), Ya-Pa Yayınları (285-304), İstanbul, 2009.
- BAYHAN SAN Pınar, İsmihan ARTAN, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, Morpa Yayınları (151-194), İstanbul, 2011.
- Gallahue, David. *Understanding Motor Development in Children*, Canada: Jhon W. Sons, Inc. 1982.
- Gallahue, D., & Ozmun, J. C. *Understanding Motor Development: Infants, Children, Adolescents, Adults*. Dubuque: Brown & Benchmark Publishers, 1998.
- GÜVEN Nergis, **Süt Çocuğunda Motor Gelişim Çocuk Gelişimi ve Eğitimi El Kitabı 2**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları (24-32), Ankara, 1979.
- GÜVEN Nergis, **Okulöncesi Dönemde Beden Eğitimi Çalışmalarının Önemi**, 5. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ya-Pa Yayınları (86-90), İstanbul, 1988.